

УДК 342.716«312»(477)(043.2)

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Пильгун Н.В., к. ю. н.,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Навчально-науковий Юридичний інститут
Національного авіаційного університету

Хомченко О.В., студент
Навчально-науковий Юридичний інститут
Національного авіаційного університету

У статті розкрито поняття прав людини та громадянина, їх реалізація. Визначено основні нагальні проблеми сучасного українського суспільства, пов'язані із захистом прав і свобод людини та громадянина. Автором висвітлено найбільш дієві шляхи вирішення та усунення наслідків цих проблем, а також причини їх появи, фактори впливу на реалізацію та захист прав в сучасній Україні.

Ключові слова: права людини, реалізація прав, законність, гарантії, верховенство права, проблеми реалізації прав та свобод, механізм захисту прав.

В статье разъяснено понятие прав человека и гражданина, их реализации. Определены основные насущные проблемы современного украинского общества, связанные с защитой прав и свобод человека и гражданина. Автором рассмотрены наиболее действенные пути решения и устранения последствий данных проблем, а также причины их появления, факторы влияния на реализацию и защиту прав в современной Украине.

Ключевые слова: права человека, реализация прав, законность, гарантии, верховенство права, проблемы реализации прав и свобод, механизм защиты прав.

Khomchenko O.V., Pylhun N.V. PROBLEMS OF CITIZENS AND HUMAN RIGHTS IN MODERN UKRAINE

The article explained the concept of human and civil rights, their implementation. The main urgent problems of modern Ukrainian society, related to the protection of the rights and freedoms of human and citizen. The author discusses the most effective ways to address and eliminate the effects of these problems and their causes, factors of influence on the realization and protection of rights in Ukraine.

Key words: human rights, the exercise of rights, rule of law, guarantee the rule of law, problem of the realization of rights and freedoms, rights protection mechanism.

Постановка проблеми. Права і свободи людини і громадянина та їх гарантії до свого теперішнього змісту пройшли довгий еволюційний шлях через століття. Спочатку права і свободи встановлювалися церквою, але з часом позбувалися релігійного забарвлення і виділилися в окремих інститут. Інститут прав людини та громадянина потребує умов для реалізації та належного захисту, який виражається у гарантіях. Актуальність обраної теми полягає в тому, що на сучасному етапі існування Української держави можна спостерігати певні недоліки у системі гарантування прав і свобод людини і громадянина. Вони відображаються у недостатньому їх забезпеченні, що впливає на існування певних складностей в практичній їх реалізації.

Ступінь розробленості проблеми. Існують навіть випадки, коли існує певне право, але відсутні шляхи його реалізації і захисту. Низькою є правова культура та правова свідомість громадян України, що негативно впливає на розвиток і реалізацію певних видів прав і свобод та їх гарантії. Над питанням реалізації прав людини та громадянина в Україні та надання гарантій працювали такі вчені, як Карпачова Н.І., Сіренко В.Ф., Сидорчук Ю.М., Оніщук М.В., Буткевич В.Г., Колодій А.М. та інші.

Головною метою наукового дослідження є висвітлення найважливіших аспектів захисту прав людини та громадянина, визначення основних проблем їх реалізації в сучасній Україні та шляхів вирішення цих проблем.

Виклад основного матеріалу. Людство, що пройшло крізь бійню двох світових воєн, безліч кривавих локальних конфліктів, пережило жорстокі диктатури, дійшло висновку, що не може бути миру і злагоди на Землі, не може бути організованого цивільного життя без поваги до людини, її прав, свобод і потреб. У правовому статусі особи в кожному суспільстві і в кожній державі відображається її гуманізм та демократизм.

Проголосивши незалежність, Україна стала на шлях побудови власної правової держави і громадянського суспільства. Серед інших проблем, що їх вирішує народ України, є і проблема здійснення прав людини та громадянина. Для того, щоб у повному обсязі реалізувати права та обов'язки, необхідно їх знати. Права людини цієї категорії звичайно називають фундаментальними свободами. Як результат ідей щодо передумов для гідного існування людей права людини слугують, перш за все, орієнтиром для законодавця. В Україні права людини в першу чергу, пов'язуються з правовим статусом особи, що

характеризується як юридичне закріплення правового положення людини і громадянина в сучасному суспільстві. Основу правового статусу людини і громадянина складають її права і свободи [1, с. 5].

Аби чітко окреслити основні проблеми реалізації прав людини та громадянина, варто розтлумачити ці поняття. Скакун О. зазначає, що основні права людини – це гарантована законом міра свободи (можливості) особи, яка відповідно до досягнутого рівня еволюції людства в змозі забезпечити її існування і розвиток та закріплена у вигляді міжнародного стандарту як загальна і рівна для усіх людей. Україна є стороною практично всіх багатосторонніх конвенцій ООН в галузі прав людини. Однак у зв'язку з теперішніми соціально-економічними умовами вона не в змозі забезпечити виконання низки міжнародних норм. Зміст і обсяг основних прав людини визначається сукупністю таких соціальних чинників: інтерес людини, справедливо збалансований з інтересами суспільства; наявність моральних якостей суспільства, що переважають у даний період його розвитку; мета прав людини і відповідність цим правам засобів, використовуваних державою (реалізація, забезпечення та обмеження прав). Права людини і права громадянина є тісно взаємозалежними, однак не тотожними поняттями. Громадянин – людина, яка законом визнається юридично належною даній державі. Якщо права людини закріплені в міжнародно-правових актах, то права громадянина – у конституції певної держави [7, с. 389].

Актуальним залишається питання, чи справляється Україна з її конституційним обов'язком – забезпечувати реалізацію та захист прав людини та громадянина. Сіренко В. вважає, що рівень забезпечення конституційних прав в Українській державі є надзвичайно низьким. Крім того, що сама Конституція України не містить механізму забезпечення реалізації конституційних прав громадян, держава Україна також не має можливості допомогти громадянам у реалізації їхніх конституційних прав. Так, великих власників держава охороняє справно, називає їх елітою, вручає нагороди, а інші громадяни приречені на бідність і убогість, духовну деградацію, безкультур'я, вимирання, загалом похмурі майбутні. Вирішення цієї проблеми вбачається у націоналізації базових галузей промисловості, землі, надр, як загальнонародної власності, здатної забезпечити гідний життєвий рівень усіх соціальних прошарків населення України. Держава, маючи у своєму розпорядженні величезні матеріальні ресурси, буде здатна знизити плату за комунальні послуги, електроенергію, підвищити пенсії, зарплати, стипендії, військово-забезпечення не нижче від прожиткового мінімуму, забезпечити доступність цін кожному громадянину на основні харчові продукти і ліки, навчати дітей, лікувати хворих, розвивати науку і культуру. А це є забезпеченням реалізації конституційних прав громадян України [6, с. 22].

Оніщук М. у своїх працях висвітлює ще одну проблему реалізації прав та свобод людини і громадянина, яка витікає з попере-

дної. Конституція України у розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» закріпила широкий спектр прав і свобод людини, а також загальні принципи та положення, які мають на меті визначити зміст гарантій і механізмів реалізації цих прав і свобод. Однак слід пам'ятати, що деякі норми Основного Закону України залишаються на сьогодні переважно декларативними. Це має своїм наслідком поширення правового нігілізму в суспільстві та породження недовіри громадян у спроможність держави належним чином забезпечити і гарантувати конституційні права. На підставі зазначеного особливої гостроти нині набуває проблема удосконалення існуючої системи конституційних гарантій прав і свобод людини в Україні. Конструктивне розв'язання цієї проблеми передбачає удосконалення існуючих юридичних механізмів закріплення та реалізації конституційних прав і свобод людини [3, с. 182].

Варто зазначити, що в умовах сучасних політико-правових реалій основними шляхами удосконалення юридичних гарантій прав і свобод людини може бути: розширення змісту політичних прав громадян України, які сприятимуть їх участі в управлінні державними справами та участі в місцевому самоврядуванні; переосмислення та оптимізація широкого спектра соціальних прав і свобод людини і громадянина з метою їх наближення до реальних можливостей держави забезпечувати і гарантувати ці права; створення законодавчих механізмів реалізації так званих «новітніх» конституційних прав людини. Це право на мир, екологічну та ядерну безпеку тощо. Також унормування в законах України дієвих механізмів реалізації прав і свобод людини і громадянина, які можуть бути реалізовані колективно (права на вибори, референдуми, мирні збори, мітинги, походи і демонстрації, страйки тощо); створення конституційних механізмів для забезпечення належної реалізації прав і свобод для людей зі спеціальним соціальним (біженці, переміщені та повернуті особи, особи без громадянства, трудові мігранти, особи, позбавлені волі в судовому порядку, особи з обмеженими можливостями), віковим (діти, люди похилого віку) чи професійним (військовослужбовці) статусом; узгодження індивідуальних прав людини з правами колективних суб'єктів; створення належних гарантій для діяльності неурядових, у тому числі міжнародних і зарубіжних, правозахисних організацій; посилення юридичної відповідальності, у тому числі держави перед особою, за порушення прав і свобод [4, с. 29].

Практична реалізація та захист прав і свобод в Україні майже щоразу наштовхуються на значні перепони і перешкоди, що мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер та є підґрунтям для невирішених проблем у цій сфері. До наступних проблем реалізації та захисту прав людини і громадянина в Україні в контексті верховенства права можна віднести:

– низький рівень правової культури і правової свідомості переважної більшості членів нашого суспільства;

– незадовільний рівень зовнішнього виховного впливу на кожну людину з боку суспільства та самовиховання за наявності у багатьох людей реального відчуття власної честі та гідності;

– низький рівень дотримання правопорядку (законності) у житті суспільства і держави та беззастережної відповідальності кожної без винятку особи перед собою і оточенням за процес і результати своєї діяльності;

– нерівноправність гілок та органів державної влади та недосконалість функціонування місцевого самоврядування територіальних громад у реальному житті;

– низький рівень професіоналізму у сфері політичного та державного менеджменту і його виняткова залежність від особистих і групових (кланових) інтересів;

– відсутність чіткої структурованості громадянського суспільства і громадського контролю за діяльністю всіх органів державної влади;

– високий рівень корупції на всіх рівнях і щаблях державного і суспільного життя та відсутність політичної волі у його зменшенні [8, с. 28].

Суттєвою проблемою в Україні є ефективність механізму захисту прав, що залежить від стабільності суспільства, де слідування букві й духові законів є правилом, а не виключенням. Необхідно підкреслити, що у сучасній юридичній науці немає єдиної точки зору щодо того, якими повинні бути механізми захисту прав та механізм реалізації людиною свого права на захист, тобто вони не є універсальними. І це є однією з основних проблем сучасного процесу захисту прав, які повинні бути регламентованими, тобто чітко визначеними та прописаними. Для підвищення ефективності механізмів захисту прав необхідно змінювати правову культуру і правосвідомість народу, формувати їх через виховання та освіту. Реалізувати цей механізм повинен народ і суспільство, які фактично формують право, а отже, й всі наявні правові механізми захисту прав [5, с. 34].

З точки зору політології, Шляхтун П. визначає головні виклики права людини в Україні:

– несформованість громадянського суспільства та поставторитарні елементи в державному управлінні;

– бездіяльність органів державного управління (правоохоронних органів);

– бідність українців, яка робить нас зручним об'єктом для маніпулювання з боку власників капіталів;

– роз'єднаність різних соціально-культурних груп у суспільстві та відчуження громадян від держави;

– поширення «епідемії» ксенофобії, антисемітизму, расизму, дискримінації.

– відсутність ефективної взаємодії державних органів та правозахисників;

– відсутність належної експертизи законотворення і нормотворення щодо дотримання прав і свобод люди і громадянина [9, с. 118].

Прикро констатувати, що сучасна держава є більш відповідальною щодо міжнародно-правових відносин, ніж у внутрішньо-правовому регулюванні. І це є ще однією важливою про-

блемою. Держава несе відповідальність за ті дії, які вчиняються на її території, негативні наслідки яких виявляються за її межами і завдають збитки інтересам інших держав тощо. Повільний прогрес у вирішенні проблеми відповідальності держави перед особою, в налагоджуванні збалансованого правового механізму їх взаємозалежності можна пояснити, зокрема, і відсутністю необхідних теоретичних напрацювань. Юридична наука повинна якомога скоріше позбутися синдрому перебільшення ролі і значення держави щодо особи. В умовах демократичної, правової держави відносини «особа – держава» зазнають суттєвих змін. Ці відносини не мають на меті забезпечити для однієї частини суспільства більший ступінь свободи, ніж для іншої; у цьому випадку необхідно вести мову про державну владу, що забезпечує умови свободи для всіх членів суспільства, всіх громадян держави. Народ однаково зацікавлений і в свободі окремої особи, і в нормальному функціонуванні органів держави, що забезпечують права і свободи людей [2, с. 50].

Безперечно, проблема реальності прав, свобод, обов'язків і законних інтересів має не тільки правовий аспект. Вона тісно пов'язана з політичним і економічним положенням суспільства, станом його духовності та консолідованості. Отже, для того, щоб створити в Україні правову державу, в якій би були реальними права, свободи і обов'язки людини та громадянина, потрібно:

– створити єдину Концепцію забезпечення прав, свобод, обов'язків і законних інтересів людини та громадянина і таким чином забезпечити послідовність, системність і комплексність вирішення цього завдання;

– у згаданій Концепції або в іншому законодавчому акті передбачити шляхи підвищення правової культури посадових осіб, конкретні міри відповідальності за відхід від права, який найбільш очевидно виявляється в неповазі до прав, свобод, обов'язків і законних інтересів людини та громадянина. Права останніх – це категорія, що є чужою для правосвідомості більшості тих, хто, за чинним законодавством, покликаний забезпечувати її недоторканність. Найбільш очевидним підтвердженням цьому є їх відношення до Конституції України;

– слід активно пропагувати, а, можливо, навіть і вчити самих громадян захищати свої права, використовуючи правосуддя, можливість звернення до вітчизняних державних органів і міжнародних та національних недержавних органів і організацій. Такими засобами захисту можуть бути звернення до засобів масової інформації, використання найрізноманітніших громадських об'єднань (партій, професійних спілок), звернення до трудових колективів. Особливого значення набувають правозахисні рухи, тобто колективні дії у формі різних об'єднань для захисту прав і свобод, що переслідують або ж загальні, або ж конкретні цілі (дітей-сиріт, учасників війн, жертв політичних репресій тощо). Це, мабуть, одна з найскладніших і водночас найважливіших проблем нашого суспільства. Реальність прав, свобод, обов'язків і законних інтересів

людини та громадянина безпосередньо залежить від авторитету держави. Останню не можна вважати непотрібним явищем, воровом громадянського суспільства. А тому вкрай важливо визначитись, яку державу ми будемо, але незаперечно одне: вона має бути міцною і демократичною. Тільки вона і саме вона може виступати від імені всього народу. Політика приниження ролі держави не має нічого спільного з роздержавленням власності, конкуренцією, приватизацією, створенням вільних ринкових відносин. Всі ці явища спрямовані на побудову громадянського суспільства, що діалектично передбачає існування правової держави, а держава знаходить свою міць у праві. Держава повинна зміцнюватися шляхом послідовного укріплення і вдосконалення усіх влад – законодавчої, виконавчої, судової. Міцна держава не має нічого спільного із тоталітарною державою;

– поряд з визнанням норм Конституції України нормами прямої дії слід встановити принцип прямої дії норм міжнародного права у сфері охорони і забезпечення прав людини і привести у відповідність з ним національне законодавство, насамперед у тому розумінні, щоб визнати на конституційному рівні весь комплекс прав, свобод, обов'язків і законних інтересів людини та громадянина з урахуванням досвіду міжнародного права і національно-культурних потреб держави.

– необхідно також детальніше регламентувати право осіб на правову допомогу з урахуванням того, що у випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно, і кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [1, с. 219].

Висновки. Таким чином, можна зазначити те, що Україна твердо стала на шлях демократичного розвитку. Слід підкреслити, що закріплені в Конституції України права та свободи людини є реальним шляхом до побудови правової держави, усвідомлення її абсолютної цінності, піднесення особистості, забезпечення правового характеру взаємовідносин громадянина і держави. Але проблемою залиша-

ється формальність даних прав та свобод, їх відсутність на практиці. Існує нагальна потреба в перегляді законодавства, уникненні колізій, зміцненні авторитету держави у суспільстві, підвищенні правової культури громадян, усуненні нігілізму, розвитку механізму захисту прав та свобод людини та громадянина. Сучасна Українська держава формує свою правову систему, знаходиться у динамічному розвитку. Для подолання нагальних проблем реалізації прав та свобод громадянина знадобиться чимало часу та зусиль не тільки органів державної влади, посадовців, а й самих громадян. На сьогодні важливу роль відіграє інтеграція України до Європейського Союзу. Норми національного права адаптуються до європейських, що є позитивною зміною на краще.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Колодій А.М. Права людини і громадянина в Україні: Навч. посібн. / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 336 с.
2. Оніщенко Н. Захист прав і свобод людини в Україні / Н. Оніщенко // Право України. – 2009. – № 4. – С. 47–54.
3. Онішук М.В. Захист прав людини і громадянина в Україні: стан, проблеми і перспективи // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2008. – № 11–12. – С. 182–185.
4. Онішук М.В. Проблеми забезпечення прав людини в Україні: від Загальної декларації прав людини до сьогодення / М.В. Онішук // Право України. – 2009. – № 4. – С. 29–33.
5. Сидорук Ю.М. Механізми захисту прав людини та громадянина: сутність і перспективи розвитку в Україні / Ю.М. Сидорук // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2013. – Випуск 682. Правознавство. – С. 33–35.
6. Сіренко В. Сучасний стан реалізації основних прав і свобод людини та громадянина в Україні / В. Сіренко // Право України. – 2009. – № 4. – С. 22–28.
7. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): [підручник] / О.Ф. Скакун. – Х.: Еспада, 2006. – 776 с.
8. Сущенко В.М. Проблеми реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні (в контексті верховенства права) / В.М. Сущенко // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. – 2012. – Т. 129. – С. 28–32 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2012_129_9.
9. Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки) / П.П. Шляхтун. – К.: Либідь, 2002. – 576 с.